

חנוכה – הידור מצווה

מהדרין ומהדרין מן המהדרין

מיוחדת במינה מצוות הדלקת נרות בחנוכה שיש בה עיקר, הידור, והידור שבהידור. כך מנוסחת המצווה בתלמוד:

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו.¹ והמהדרין – נר לכל אחד ואחד.² והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

שני הסברים ניתנו בגמרא למחלוקת של בית שמאי ובית הלל:

אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא,³ רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי – כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל – כנגד ימים היוצאין.⁴ וחד אמר: טעמא דבית שמאי – כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל – דמעלין בקדש ואין מורדין.⁵

עוד מובא בגמרא סיפור על קיום המצווה על ידי שני זקנים שהיו בצידן:

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו – כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו – דמעלין בקדש ואין מורדין.

טעמם של בית שמאי כנגד פרי החג תמוה במקצת. מדוע נטשו טעם "מעלין בקודש", שהוא נכון לכל מצוות התורה, ונקטו טעם של פרי החג, שהוא ייחודי לחג הסוכות, וגם נימוקו עמו – כנגד אומות העולם שילכו ויתמעטו? וכבר הקשה כן המהרש"א בחידושו:

1. רש"י: נר אחד בכל לילה, ואיש וכל בני ביתו סגי להו (=די להם) בנר אחד.
2. רש"י: והמהדרין אחר המצות - עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית.
3. מערבא = ארץ ישראל.
4. רש"י: כנגד ימים הנכנסים - העתידים לבא. ימים היוצאין - שיצאו כבר, וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין.
5. רש"י: פרי החג - מתמעטים והולכים, בקרבנות דפרשת פנחס. מעלין בקדש ואין מורדין - מקרא ילפינן לה, במנחות בפרק שתי הלחם (צט, א).

יש לעיין, דודאי לא פליג בית שמאי בהא ד"מעלין בקודש" דילפינן מקרא כפירש"י, ובפרי החג ודאי דאיכא טעמא כדאמרין, לפי שהם נגד ע' אומות עובדי כוכבים שיהיו פוחתין והולכין? ויש לומר דאין הכי נמי, איכא טעמא (לפרי החג יש טעם גם בחנוכה) כמו שכתב הבית יוסף והרא"ם בתירוץ אחד, שהיה הנס גם בליל ראשון, לפי שהיה מעיקרא מתחלק לח' חלקים. נמצא ח' חלקים שמן היו פוחתין והולכים מלילה ללילה. והכי קאמר ב"ש: כנגד פרי החג, כיון דאיכא טעמא, לית לן למיחש להא ד"מעלין בקודש", ה"נ הכא איכא האי טעמא וק"ל.

עוד נראה לומר, שבית שמאי הקישו מפרי החג של סוכות אל חנוכה, משום שראו שמספר ימיהם שווה,⁶ וחשו שיש קשר הדוק בין שני החגים. והקשר הוא, ששמונת ימי החנוכה היו גם תמורה לשמונת ימי חג הסוכות האחרון שלא נחוגו בישראל באותה שנה, מחמת גזרות היוונים ורדיפותיהם, ועתה, משהייתה הרווחה, יכלו להשלים את מה שלא זכו לקיים מחמת האונס והגזרות, ככתוב ב"ספר מקבים".⁷

הסבר נוסף ומעניין למחלוקת בית שמאי בית הלל נמצא ב"חידושי חתם סופר" (שבת כא ע"ב ד"ה "אחד עשה כבית שמאי"): "ונראה לי שב"ש עשו עיקר ממפלת השונאים, על כן פוחת והולך כשבעים פרי החג שהמה נגד ע' אומות, ולב"ה קבעו נגד עלייתן של ישראל על כן מעלין בקודש".⁸

6. ובשניהם גומרים את ההלל בכל שמונת הימים כמו שכתבו התוספות מסכת תענית דף כח עמוד ב: "ויום טוב הראשון של פסח הוא גומר הלל, אבל שמונה ימי פסח לא, משום דלא דמי לחנוכה וסוכות, דחנוכה דינא הוא לגמור הלל דכל החי ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יום טוב, וכן בסוכות כל יומא ויומא הוי יו"ט לעצמו לפי שפרי החג מתמעטים והולכין". וראה גם ב"דרשות ר"י אבן שועיב" פרשת "ויהי מקץ" ד"ה "וכן עשה": "ולכן יש באלו הימים הלל גמור. כי בכל יום ויום נתחדש נס כמו בסוכות כי כל יום רומז לעניין מחודש". וראה גם "חידושי המאירי" שבת כא ע"ב ד"ה נס זה ו"אבודרהם" עמ' רב.

7. וכך כתוב ב"ספר המקבים" ב' י, א-ז: "וביום אשר טומא המקדש בידי הנכרים, ביום ההוא היה טיהור המקדש בעשרים וחמישי בחודש ההוא הוא כסלו, ויחוגו את שמונת הימים בשמחה כחג הסוכות, בזכרם את רעתם לפני זמן מה בחג הסוכות בהרים ובמערות כחיות השדה. ועל כן בענפי עץ עבות ובענפי הדר ובכפות תמרים בידיהם – הודו לאשר הצליח בידם לטהר את מכונו".

גם בעל ה"שפת אמת" (שמות, חנוכה תרמ"ד ד"ה אא"ז) העיר על קשר מעניין בין סוכות לחנוכה: "אא"ז הראה רמז במשנה: מחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא, ולא אמר עד כ"ה בכסליו, לרמז כי נמשך הארת החג עד חנוכה. ולפ"ז נראה כי התחדשות השנה שבתשרי נמשך עד עתה".

8. וכן כתב ב"שפת אמת" ספר שמות, תרמ"ב-תרמ"ג, ד"ה "בני בינה": "ששתי בחינות הם בנר שמאיר ושורף, בחינת מוסיף ופוחת. והם בחינת הלל על התרוממות קרן ישראל, והודאה על השפלת קרן רשעים, ושניהם אמת. והרב אביגדר נבצל העיר שבית הלל רומזים לימות המשיח, שהאור גדל והולך: בית מקדש וסנהדרין ומלכות בית דוד וכו', ובית שמאי

ברם עדיין צריך להבין, למה הובא סיפור שני הזקנים שהיו בצידן, וכיצד עשה אחד הזקנים כבית שמאי, כאשר דברי בית שמאי אינם משנה ואינם להלכה? על השאלות הללו נענה מאוחר יותר.

לדעת התוס' אי אפשר לקיים שניהם

נחזור למצוות נרות חנוכה. ברצוננו לברר עתה האם צריך לקיים גם את הדלקת "מהדרין" וגם את הדלקת "מהדרין מן המהדרין"? והאם אפשר בכלל לקיים שניהם? לכאורה אי אפשר לקיים שניהם, גם את ההידור, וגם את ההידור מן ההידור, שהרי אם נדליק נרות גם עבור בני הבית וגם כנגד הימים היוצאים, או הנכנסים, לא נוכל לזהות עפ"י הנרות את מספר הימים היוצאים או הנכנסים, ואכן כך הסיקו התוס' שם, שאין לקיים שניהם אלא רק אחד משניהם:

והמהדרין מן המהדרין – נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר, שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים. אבל אם עושה נר לכל אחד, אפי' יוסיף מכאן ואילך, ליכא היכרא, שיסברו שכך יש בני אדם בבית.⁹

ונראה פשוט שלשיטת התוס' יש להעדיף את ה"מהדרין מן המהדרין" על פני ה"מהדרין", כפי שכתב רבי יוסף קארו ב"בית יוסף" (סימן תרע"א):

ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשונה נר אחד, ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם שמונה, ואפילו בני בית הרבה – אינם עושים יותר, דעתם כדעת התוספות, דאי כהרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין:¹⁰

לדעת הרמב"ם אפשר וצריך לקיים שניהם

הרמב"ם לא חש לטענת התוס', ופסק שאפשר לקיים שניהם, ויש להדליק גם כנגד בני הבית וגם כנגד הימים היוצאים:

כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה

כדרכם מאחד בשבת לשבת, רומזים ליום שכולו שבת, שחפרה הלבנה ובושה החמה ורק כבוד הבורא מאיר.

9. וכן כתוב ב"בית הבחירה" למאירי מסכת שבת דף כא עמוד ב: "והמהדרים יותר, יום ראשון מדליק אחת בין לאחד בין למאה, מכאן ואידך מוסיף והולך שמעלין בקדש ולא מורידין". וכן שם בהמשך: "ושמא תאמר, והרי היה ההדור גדול, נר לכל אחד ובתוספת כל לילה ולילה? תדע שגדולי המחברים כתבוהו כדברך, אבל לדעתנו אינו כן, שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם, ולא ירגישו בתוספת, ומעתה אין הדור אלא בכך, וכן המנהגי". וכן כתב הריטב"א בשם הר"י.

10. וכן פסק בשו"ע.

ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה וליילה נר אחד.

כיצד? הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות.

"רמב"ם" הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה א

המחלוקת שבין התוס' והרמב"ם באה לידי ביטוי בפסקי ההלכה בשו"ע, כשהמחבר נטה לדעת התוס', והרמ"א לדעת הרמב"ם:¹¹

כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. הגה: ו"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם),¹² וכן המנהג פשוט; ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג).

"שולחן ערוך אורח חיים" סימן תרעא סעיף ב

הסבר מחלוקת התוס' והרמב"ם לפי הגר"א

מה טעם מחלוקתם של התוס' והרמב"ם, ומה ישיב הרמב"ם לטענת התוס'? הסבר מעניין למחלוקתם מצאנו בפירושו הגר"א על השולחן ערוך:¹³

כן כתב הרמב"ם להלכה, שכן הוא דעת הרי"ף, מדהביא מימרא דרבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידין, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו – כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו – דמעלין בקדש ואין מורידין. דלהאי טעמא לא חיישינן להיכרא דימים הנכנסין או היוצאים, שכתב התוס'.

11. ב"פירושו הטי"ז" לרבי דוד הלוי (אורח חיים סימן תרעא) כתוב: "ובכאן יש חידוש במנהג, שהספרדים נוהגין כתוס' כמ"ש [ב"י] והאשכנזים כרמב"ם וזה לא מצינו בשאר מקומות".

12. אין זה מדויק שזו שיטת הרמב"ם, כי לדעתו בעל הבית הוא שמדליק עבור כל בני הבית, ואילו לדעת הרמ"א כל אחד ואחד מבני הבית מדליק. בספר "חידושי הרי"ז" (רבי יצחק זאב סולובייצק) על הרמב"ם מוסבר שלדעת הרמב"ם אין להפריד בין עיקר המצווה (נר איש וביתו) לבין הידור המצווה ועל כן חייב בעל הבית להדליק את כל הנרות, ואילו לדעת הרמ"א יכול בעל הבית לעשות את עיקר המצווה, ושאר בני הבית את הידור המצווה. אלא שעדיין יש לדון אם אפשר לברך על ההידור לבד, וכבר האריך בכך בעל ה"שפת אמת" בחידושו למסכת שבת.

13. הסבר זהה כתב בן דורו של הגר"א הלא הוא החיד"א בספרו "ברכי יוסף" על השולחן ערוך: "ולי ההדיוט אפשר לישיב כמו שכתב מהראנ"ח (רבי אליהו בן חיים נולד בשנת ר"צ, בדרשות פרשת וישב, דף כ"א ע"ג) דהנהו תרי אמוראי דפליגי בטעמייהו דבית שמאי ובית הלל, דמר סבר דטעמייהו כנגד הימים דעיילי או דנפקי, ומר סבר דטעמייהו כנגד פרי החג או מעלין בקדש, פליגי בפלוגתא דהרמב"ם והתוס', והרמב"ם טעם זקנים יקח, דסברי כמ"ד כנגד פרי החג" וכו'. עיין שם באורך. וכן כתוב ב"פרי חדש". וכן כתוב ב"חידושי חתם סופר" על מסכת שבת בשם "דרשות הראנ"ח".

רוצה לומר, שמשני הזקנים שהיו בצידן אנו למדים שעיקר הטעם של בית הלל הוא "מעלין בקדש" ולא "כנגד הימים היוצאים", ועיקר טעמו של בית שמאי הוא "כנגד פרי החג", ואם כן אין לחוש להיכר או לאי היכר הימים.¹⁴ ממילא יכולים אנו לקיים גם את מצוות ההידור וגם את ההידור מן ההידור כפי שפסק הרמב"ם. אולם התוסי' סוברים שעיקר טעמם של בית הלל הוא כנגד הימים היוצאים, ועל כן אי אפשר לקיים שניהם.¹⁵

בהידור מצווה אפשר לעשות כבית שמאי

אין בהסברו של הגר"א כדי להסביר מדוע עשה אחד מהזקנים כבית שמאי. בעל ה"משנה ברורה" בפירושו "ביאור הלכה", אחרי הביאו את הסבר הגר"א, לומד מהסיפור של שני הזקנים יסוד חדש להלכה:

ולולי דברי קדשו (הגר"א) היה אפשר לומר עוד, דדעת הרי"ף דזה לא נכנס בכלל מה דקימא לן בעלמא דהלכה כב"ה בדינא, אחרי דאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא, ולזה הביא מה שאמר ר' יוחנן על שני זקנים, ומשמע לכאורה דהיו בימיו שכבר נפסק בעלמא דהלכה כב"ה, ואפילו הכי זקן אחד עשה כב"ש. אכן, מדלא הוזכר דין זה בשום פוסק, אין לצרף דין זה להלכה כלל, ולא כתבתי רק לעורר לב המעיינים.¹⁶

חבל מאוד שבעל ה"משנה ברורה" לא ראה את "חידושי הריטב"א"¹⁷ שכתב ממש כדבריו, כי אז אולי היינו זוכים להלכה מחודשת במחלוקות בית שמאי ובית הלל. וזו לשון הריטב"א:

14. ה"שפת אמת" (שבת כא ע"ב ד"ה מעלין בקדש) כנראה חולק על הגר"א וסבור שהטעם השני אינו עומד בפני עצמו אלא הוא בא להכריע את הטעם הראשון, וזה לשונו: "אך זה אינו, דבאמת טעם ימים אית להו לכולי עלמא, דאי לאו הכי, וכי מצווה להעלות בקודש? אלא על כרחך דמעלין בקודש הוא טעם להכריע אם להדליק כנגד הימים הנכנסין או היוצאין".

15. עוד נפקא מינה בין שני הטעמים נמצא בספר "בית הלוי" לרב יוסף דב הלוי סולובייצק, אם בליל שלישי של חנוכה היו לו רק שני נרות, לטעם של "מעלין בקדש" ידליק אותם ולא יפחות מהיום הקודם, ואילו לטעם של "הימים היוצאים", ידליק רק נר אחד כמו עיקר הדין, כי אין שום הידור לפי הטעם הזה בהדלקת שני נרות. הרב אביגדר נבנצל העיר שלענ"ד אם בני הבית הם שנים ידליק שנים, כדי להיות לכל הפחות מהמהדרין. עוד כתב שצריך עיון אם שייך אין מורידין כשאין לו.

16. בהמשך נרחיב בהסבר דבריו.

17. במהדורה של חידושי הריטב"א שהייתה בימיו של בעל המשנה ברורה לא היה קטע זה של הריטב"א. וראה בשו"ת "מנחת שלמה" תנינא, סימן נח, לרבי ש.ז. אוירבך, שכתב כן בשם הריטב"א.

אחד עשה כדברי ב"ש. ואפילו למאן דאמר שהעושה כדברי ב"ש לא עשה כלום או חייב מיתה, כדאיתא בפרק קמא דברכות (יא ע"א), שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להדור מצוה בעלמא.

"חידושי הריטב"א" מסכת שבת דף כא עמוד ב

ולדעת הגר"א, עדיין יש להבין, מדוע התוסי נטו אחרי הטעם של הימים היוצאים, ומדוע הרמב"ם נטה אחרי הטעם של מעלים בקודש? נדמה שהדבר נובע מהגדרה שונה של המושג: "הידור מצווה".

לדעת התוס' הידור במצווה ולדעת הרמב"ם הידור באדם

הסברנו מתבסס על דברי הרב בר שאול (ספר "מצוה ולב" חלק ב פרק "הידור מצווה"). המקור הידוע והמקובל להידור מצווה הוא הפסוק בשירת היים: "זה אל-י ואנוהו", כפי שהוא נדרש במסכת שבת קלג ע"ב:

דתניא: זה אלי, ואנוהו – התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין. אבא שאול אומר: ואנוהו – הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום – אף אתה היה חנון ורחום.

וכן מובאים הדברים במדרש "שכל טוב" בשינויים קטנים:

ר' ישמעאל אומר וכי אפשר לבשר ודם להנוות לקוניהו, אלא אתגאה לפניו במצוותיו, אעשה לכבודו טלית נאה ומצוייצת כהלכה. תפילין נאות, ספר תורה נאה, לולב נאה וסוכה נאה. אבא שאול אומר אנאה מעשיו במעשי, הוא צדיק אף אני צדיק, הוא רחמן אף אני רחמן, וכן הוא אומר "אחרי ה' א-להיכם תלכו" (דברים יג, ה), אחר דרכו ואחר מעשיו:

"שכל טוב" (בובר) שמות פרק טו ד"ה ורבותינו דרשו אז

כיצד נותנים כבוד והדר לה'! לפי חכמים – על ידי עשיית מצוותיו בצורה נאה ויפה, ולפי אבא שאול – על ידי זיכוך ושיפור מידותיו של האדם שנברא בצלם אלוקים. לדעת חכמים הדגש הוא על המצוות, ולדעת אבא שאול הדגש הוא על האדם.

הרמב"ם הביא אסמכתא אחרת לעניין הידור מצווה, והיא קרובה יותר לשיטת אבא שאול מאשר לשיטת רבי ישמעאל:

ומאחר שכולן כשרין למנחות למה נמנו, כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו והשוה והפחות. שהרוצה לזכות עצמו, יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע י"י אל הבל ואל מנחתו, והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האל הטוב, שיהיה מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו,

האכיל רעב – יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום – יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר – יקדיש מן היפה שבנכסיו, וכן הוא אומר כל חלב ליי' וגו'.

רמב"ם הלכות איסורי מזבח פרק ז הלכה ה'¹⁸

נראה לומר שהתוס' אימצו את שיטת רבי ישמעאל בהגדרת הידור מצווה. לדעתם ההידור הוא במצווה, לעשות את המצוות בצורה הנאה והיפה ביותר. לכן חשוב מאוד לתוס' שמתוך מצוות נרות החנוכה נדע כמה ימים של החג כבר יצאו. מכאן מסקנת התוס' שאין לעשות גם את ההידור וגם את ההידור מן ההידור כי אז לא נדע את מספר הימים. לעומת זאת, לפי הרמב"ם – ההידור הוא באדם, כדעת אבא שאול. לרמב"ם חשוב שהאדם יזכה את עצמו, יכוף את יצרו וירחיב את ידו. הלכך מעדיף הרמב"ם, שאדם שיש בביתו עשר נפשות, ידליק ביום השמיני של חנוכה שמונים נרות, אף על פי שלא נדע מהדלקה כזו את מספר הימים היוצאים או הנכנסים.

בדרך זו הסביר הרב בר שאול מדוע השמיט הרמב"ם את הדין: "בהידור מצוה - ...עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקב"ה" (בבא קמא דף ט ע"ב וכן שו"ע אורח חיים סימן תרנו). כי אם ההידור בא להוסיף במצווה עצמה, אז יש מקום לתת שיעור לחיוב ההידור, אבל אם החיוב הוא בעושה המצווה, משום כפיית יצרו, מסתבר שאין שיעור לכפיית היצר.¹⁹ מעין זה מצאנו במקום אחר לגבי השיעור של צדקה, שאף על פי שאמרו חכמים המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, היינו "דווקא במי שלא חטא או שתיקן חטאיו... אבל מי שצריך לתקן נפשו עדיין, פשיטא שלא גרעה רפואת הנפש מרפואת הגוף שאין הכסף נחשב, ו'כל אשר לאיש ייתן בעד נפשו'" ("יתניא", "אגרת הקדש" י).

מדוע בהידור מצווה אפשר לפסוק כבית שמאי?

בעל ה"משנה ברורה" קבע כלל להלכה ולא למעשה, שבהידור מצווה אפשר לפסוק הלכה כבית שמאי, כשם שעשה אותו זקן שהיה בצידן. ויש להבין מה בין עיקר המצווה להידור?

בית שמאי "בכוח" ובית הלל "בפועל"

הרב שלמה יוסף זוין בספרו "לאור ההלכה" במאמר "לשיטת בית שמאי ובית הלל" עמ' שב,²⁰ הוכיח שיש מכנה משותף לרוב המחלוקות של בית שמאי ובית

¹⁸. בפירוש "כסף משנה" כתוב "אלו דברי רבנו ראויים אליו".

¹⁹. הרב אביגדר נבנצל הקשה שאם כן הגמ' היא נגד הרמב"ם. ונראה ליישב שאכן התלמוד הבבלי נקט שעיקר ההידור הוא במצווה ואילו הרמב"ם נטה אל הירושלמי שעיקר ההידור הוא באדם.

²⁰. הוצאת בית הלל, ירושלים, תשל"ח.

הלל. העיקרון המנחה הוא: בית שמאי הולכים אחר ה"בכוח", ובית הלל הולכים אחר ה"בפועל". ושתי שיטות ושתי הנהגות הן, הנובעות מתפיסות עולם שונות. בית שמאי המחמירים, נוטים אחר האמת הצרופה, המוחלטת, זו המקננת בפנימיותו של העולם, נסתרת מעין רואה, אך היא נשמתו ומהותו של העולם. ואף על פי שאמת זו תצא לאור במלוא הודה ותפארתה רק לעתיד לבוא, שואפים בית שמאי לאמצה ולחיות על פיה כבר עתה.

לעומתם עונים בית הלל: "אין לדיין אלא מה שעיניו רואות". ההלכה צריכה להתאים עצמה למצבו של האדם והעולם. צריך לנהוג על פי האמת המתגלית בפועל, אף אם היא חלקית וארעית, ולא על פי האמת הצרופה, המוחלטת והנצחית, כי זו מתאימה לעולם העתידי, הלכתא למשיחא.

במחלוקת זו נפסקה הלכה כבית הלל, כיאה לדרכו של עולם ולמצבו של אדם. אך לעתיד לבוא – כשתמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, והאמת השלמה תורה דרכה בכל הליכותינו ומחשבותינו, תיפסק הלכה כבית שמאי, כידוע על פי קבלת האר"י.²¹

מקורו ושורשו של "הידור מצוה" הוא באחרית הימים

מקורו ומוצאו של "הידור מצווה" הוא מן המציאות הנשגבה, העתידית, הנצחית, ולא מן מיצרי ההווה הנמוכים והמוגבלים. כל זאת למדנו מדברי הנשגבים של הרב בר שאול על מעלתם הנפלאה של ישראל בעת קריעת ים סוף:

עם שלם, עם אלקי אברהם, זכה אז לגילוי נפלא, גם פשוטים שבו ראו מה שלא ראה בן בוזי בשעתו. נפתחו שמי שמים וכבוד אלוקים הופיע לנגד עיני ישראל בבהירות שקופה עד כדי הוראתם באצבע: "זה" – ללא דמיון מעיב וללא ריבוי מראות. השגה מקולפת מכל עמעום. הייתה זו זריחת הנשמה הישראלית לקראת אור השכינה, מעין מה שיתקיים לעתיד לבוא, כאשר תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

"עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר: 'ביום ההוא הנה אלוקינו זה קוינו לו וישיענו, זה ה' קוינו לו'. והרי אף באותה השעה הגדולה על הים בגן עדן היו בספירות הגבוהות של קרבת אלוקים. ושעה זו נתרוממה על כל העתים והזמנים ונגעה בימי הזוהר של אחרית הימים.

"מצוה ולב" חלק ב, עמ' 185

21. רבי צדוק הכהן בספרו "פרי צדיק" (בראשית עמ' עו) כתב ששמאי החמיר משום שנטה אחר מידת הדין והלל נטה אחר מידת הרחמים ולכן הוא הקל תמיד. בתחילה עלה במחשבתו של ה' לברוא את העולם במידת הדין ואח"כ שיתף לה מידת הרחמים, וזו המידה השלטת בעולם הלכך הלכה כבית הלל. אך לעתיד לבוא כשיבוא העולם על תיקונו ויחזור לכמו שעלה במחשבה בתחילה, תיפסק הלכה כבית שמאי.

ובשעה גדולה ונשגבה זו, כשראו ישראל את היד הגדולה שנקמה בגויים והושיעה אותם, פצו פיהם בשירה אדירה ובאצבע הורו: "זה אל-י ואנוהו", אתנאה לפניו במצוות. בעיתוי נפלא זה, כשכנסת ישראל התעלתה מעל מסגרותיה הטבעיות והמוגבלות, ונשקה בזוהרה של אחרית הימים, קיבלה על עצמה חובת הידור מצווה. על כן, בעניין הידור מצווה, נטו זקנים – הזקן מצידן והזקן מראדן, בעל החפץ חיים – לדעת בית שמאי, כי כך תהיה ההלכה באחרית הימים.